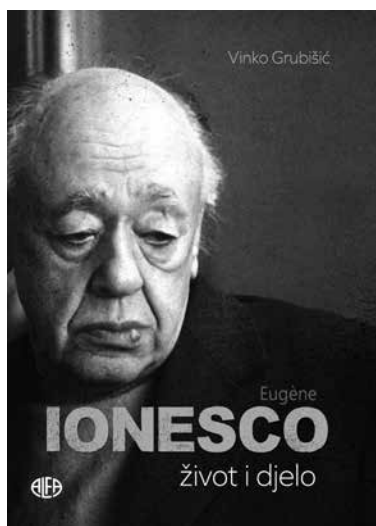

MIRNA SINDIČIĆ SABLJO

O najznačajnijem autoru teatra apsurdna

VINKO GRUBIŠIĆ

Eugène Ionesco: život i djelo

Alfa, Zagreb, 2023.

Kad je 11. svibnja 1950. godine u pariškom kazalištu Noctambules, u režiji Nicolasa Bataillea, praizvedena *Ćelava pjevačica* Eugènea Ionesca (1909. – 1994.), nije se moglo naslutiti da će taj autor u samo desetak godina prijeći put od osporavanoga autora avangardne drame do klasika moderne drame i jednoga od najizvođenijih autora na svjetskim pozornicama. Naime, *Ćelava pjevačica* neko je vrijeme izvođena

pred gotovo praznim gledalištem, kao i idućih godina *Instrukcija* u pariškom kazalištu Poche te *Stolica* u kazalištu Nouveau Lancry. Tek od 1956. godine, i obnove *Stolica* u kazalištu Studio des Champs-Élysées, u režiji Jacquesa Mauclairea, Ionescova recepcija mijenja predznak. Idućih su godina uslijedile premijerne izvedbe njegovih najpoznatijih dramskih tekstova, brojni javni nastupi i premijerne izvedbe

na pozornicama diljem svijeta, zahvaljujući kojima je Ionesco postao jedan od najuglednijih dramskih autora druge polovice 20. stoljeća.

Na samom kraju pedesetih godina, književna ga i kazališna kritika počinje povezivati s Arthurom Adamovim i Samuelom Beckettom, što se nerijetko čini i danas, a knjiga *Kazalište apsurda* Martina Esslina iz 1960. godine učvrstila je taj trend. Dugo su u središtu zanimanja bili isključivo Ionescovi rani dramski tekstovi, napisani do sredine pedesetih godina prošloga stoljeća, u kojima dominira destrukcija sastavnica aristotelovske dramaturgije. Tekstovi napisani u tom razdoblju ujedno se i najčešće uprizoruju.

Ionescova je recepcija u hrvatskoj kulturi bila iznimno rana i uspješna, isprva zahvaljujući Vladi Habuneku, a poslije brojnim kazališnim redateljima i kolektivima koji su njegove tekstove uprizorili. Ionesco je jedan od najizvođenijih francuskih dramatičara u hrvatskim kazalištima i zanimanje za njegov opus ne jenjava, o čemu svjedoči niz recentnih predstava, među kojima su ona *Čelave pjevačice* u režiji Suzane Nikolić u Zagrebačkom kazalištu mladih, *Kralj umire* u režiji Ivana Planinića u Teatru &TD, *Nosoroga* u režiji Lenke Udovički i produkciji Teatra Ulysses, *Priča 1, 2, 3, 4* u režiji Morane Dolenc u Kazalištu Virovitica, *Instrukcije* u produkciji Drame+ iz Zadra i režiji Vinka Radovića te *Stolica* u dubrovačkom Kazalištu Marina Držića u režiji Darija Harjačeka.

Novi doprinos poznavanju djelovanja francuskoga dramatičara rumunjskoga podrijetla donosi nedavno objavljena monografija Vinka Grubišića, jednostavno naslovljena *Eugène Ionesco: život i djelo* (Alfa, 2023.). Grubišić Ionesca smatra jednim od najvažnijih dramskih pisaca druge polovice prošloga stoljeća, uz Samuela Becketta, Friedricha Dürrenmatta, Bertolta Brechta, Fernanda Arrabala, Harolda Pintera i Eric-Emmanuela Schmitta (2023: 34) pa se motivacija za pisanje ove knjige temelji na tom uvjerenju. Ta je monografija od dvjestotinjak stranica podije-

ljena na pet poglavlja, nakon kojih slijedi iscrpna bibliografija knjiga i radova o Ionescu objavljenih posljednjih šezdesetak godina. Autor se pri pisanju knjige oslanjao poglavito na brojne Ionescove autobiografske tekstove, eseje i intervjuje, vjerujući da su za razumijevanje Ionescovih djela njegovi „biografski podatci, kao i podatci njegove rodbine važni“ (2023: 8). Prvi je dio monografije posvećen Ionescovoj biografiji (obiteljskim prilikama, životnom putu, izvedbama, uspjesima, nagradama, polemikama u kojima je sudjelovao, napadima kojima je bio izložen itd.), drugi dio apsurd u dramskoj književnosti, treći pregledu svih Ionescovih književnih tekstova, četvrti dio kritičkoj recepciji opusa te peti Ionescovu libretu za operu *Maksimilijan Kolbe* koja je praizvedena u Riminiju.

Vinko Grubišić Eugènea Ionesca poima isključivo kao predstavnika kazališta apsurda, pri čemu se najizrazitije oslanja na istoimenu studiju Martina Esslina. Za Ionesca navodi da je uz Samuela Becketta „postao glavnim stupom kazališta apsurda, anti-drame, nove drame, novog kazališta. Ili – ako hoćemo – jednostavno kazališta druge polovice 20. stoljeća“ (2023: 27) te da njegove „drame predstavljaju apsurd u njegovu najčistijem obliku“, što se „očituje veoma često u pomicanju, odmicanju ili pak izmicanju kazališnog jezika i kazališnog govora od toka radnje, ili pak nedostatka tog toka“ (2023: 58). Pojmovima kazalište apsurda, antidrama, antikazalište, novo kazalište te poslijeratna drama, Grubišić se nerijetko, posve neutemeljeno, koristi kao istoznačnicama. Najdulje i zasigurno središnje poglavlje knjige je o Ionescovim djelima. Grubišić kronološki prikazuje tekst po tekst, počevši od onih prvih, napisanih na rumunjskom jeziku te objavljenih prije nego što se Ionesco trajno nastanio u Francuskoj. Upućuje na kontekst u kojem je svaki tekst napisan i izveden, prepričava njegov sadržaj i donosi pregled kritičkih čitanja, obilno potkrepljujući napisano brojnim citatima iz Ionescovih djela i kritičke literature.

Monografska studija Vinka Grubišića ne nudi novu, izvornu interpretaciju ili čitanja Ionescova rada, nego donosi pregled dosadašnjih spoznaja. Oslanja se na postojeću literaturu, od ranijih radova iz šezdesetih godina prošloga stoljeća (Claude Abastado, Simone Benmussa, Claude Bonnefoy, Ruby Cohn, Richarde Coe, Jean-Hervé Donnard) do recentnijih studija koje potpisuju Josette Féal, Jeanyves Guérin, Marie-Claude Hubert, Gilles Plazy i Michel Pruner. Grubišić ne pravi razliku među tim kritičkim tekstovima te njihove spoznaje smatra jednako relevantnima.

Knjiga se ne bi mogla okarakterizirati kao Ionescova biografija, ni kao kritička analiza njegova opusa. Ona je nešto između toga. Iz impresuma je razvidno da tekst nije prošao recenzentski postupak, što je propust, jer bi zasigurno nakon pomnog čitanja stručnih osoba neki propusti i neujednačenosti bili ispravljani te bi konačni oblik teksta bio bolji. U knjizi je navedeno da su svi citati preuzeti iz Gallimardova izdanja Ionescovih sabranih djela (*Théâtre complet*), no nigdje nije navedeno tko je brojne citate preveo na hrvatski jezik. Može se pretpostaviti da se toga poduzeo sam autor, no možda se ponegdje poslužio postojećim prijevodima na hrvatski jezik pa bi bilo dobro da je to istaknuto. Također, nije potpuno jasno zašto Andréa Antoina, Auréliena Lugné-Poea te redatelj Kartela dovodi u vezu s kazalištem apsurdna. Kontinuirano vezivanje Ionescova imena uz Beckettovo također bi valjalo propitati jer je ta praksa davno napuštena, posebice se to odnosi na proučavatelje Beckettova opusa.

Grubišićeva monografija ipak onima koji ne čitaju francuski jezik omogućava stjecanje vrijednih uvida u Ionescovo djelovanje. Primjerice, donosi iscrpan prikaza Ionescova djelovanja u Rumunjskoj prije selidbe u Francusku te njegovih tekstova napisanih na tom jeziku. Upućuje na njegovo intelektualno formiranje u toj zemlji, trajnu vezu s rumunjskom kulturom, dovodi ga u vezu s Mirceom Eliadeom, Tri-

stanom Tzarom i Émileom Cioranom. Također se osvrće na razdoblje tijekom kojega je Ionesco kao kulturni diplomat radio za Rumunjsko veleposlanstvo u Francuskoj tijekom Drugoga svjetskog rata, o čemu se dosad na hrvatskom jeziku moglo vrlo malo pročitati. Knjiga također donosi nove prijevode pojedinih naslova Ionescovih drama (*Tueur sans gages / Nenaručeni ubojica*, *Délire à deux / Ludilo udvoje*, *Le roi se meurt / Kralj na umoru*, *Jeu de massacre / Igre oko krvoprolića*), drugačije od onih uvriježenih. Knjiga, potom, nudi detaljne informacije o mijenama autorove kritičke recepcije. Prevedeni su brojni citati iz kritičke literature, što je korisno, kao i vrlo iscrpna biografija na kraju knjige, s literaturom na engleskom, francuskom, rumunjskom, njemačkom i španjolskom jeziku. Taj iscrpni i pouzdani popis literature može biti vodič i orijentir onima koji se uvode u temu te joj žele pristupiti istraživački. Zaključno, knjiga Vinka Grubišića, kao prilično rijedak primjer takve vrste predstavljanja života i djela pojedinoga stranog autora na hrvatskom jeziku, može biti korisno štivo srednjoškolcima i studentima različitih filoloških studijskih programa te dramskih akademija, ali i široj publici koja želi produbiti znanje o klasiku dramske književnosti druge polovice prošloga stoljeća.